

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ท่ามกลางปัญหาวิพากษ์วิจารณ์ว่า สถาบันสงฆ์ไทยเข้าสู่วิกฤติ คนไทยหรือพุทธศาสนิกชนเสื่อมความศรัทธาต่อวัดหรือวัตรปฏิบัติของภิกษุสงฆ์ ฯลฯ ปัญหาการเปลี่ยนสีแปรธาตุไปจากพระธรรมคำสอน และพระวินัยของภิกษุผู้ที่มีชื่อเสียง เคยสร้างศรัทธาเลื่อมใสอย่างกว้างขวางในหมู่ประชาชน ไม่ว่าจะเป็นกรณีพระยันตระ กรณีวัดพระธรรมกายเน้นการสอนเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ เดินแนวทางบุญพาณิชย์ หรือพุทธพาณิชย์และตีความนิพพานเป็นอวดตา กระทั่งเหตุการณ์ลามไปเกี่ยวข้องกับมหาเถรสมาคม รวมไปถึงการสอนเรื่องสวรรค์ และการสร้างเครื่องรางของขลังที่เป็นพุทธพาณิชย์ของหลวงพ่อบุญรอดหรือวัดที่มีชื่อเสียงโด่งดัง เพื่อหาเงินมากมายเข้าสู่วัด การสร้างโบสถ์หรือศาสนสถานใหญ่โตนับร้อยล้านพันล้านหรือการบริหารจัดการอุตสาหกรรมอภินิหารกิจศพของวัดที่มีชื่อเสียงในกรุงเทพฯ และวัดอื่น ๆ ทั่วราชอาณาจักร ฯลฯ (พิทยา ว่องกุล, 2542, หน้า 8)

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) (2533, หน้า 4) กล่าวว่าในระยะนี้มีข่าวมัวหมองในวงการพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นบ่อยมาก เป็นเหมือนดังคลื่นใหญ่ที่โถมเข้ามาซัดกระแทกฝั่งตลิ่งแห่งศรัทธาของพุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะข่าวที่ปรากฏเป็นระยะ ๆ ไม่ขาดสาย เกี่ยวกับคนซึ่งครองเพศสมณะ ประพฤติวิปริตจากพระธรรมวินัย

เสฐียรพงษ์ วรรณปก (2538, หน้า 131) กล่าวว่าตัวจักรที่สำคัญในอันที่จะสืบอายุพระพุทธศาสนาก็คือพระสงฆ์ เนื่องด้วยสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก่อนที่จะปรินิพพานได้ทรงมอบชะตากรรมของศาสนาไว้กับพุทธบริษัทสี่ คือ ภิกษุสงฆ์ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งภิกษุสงฆ์ นับเป็นอันดับแรกที่กุมชะตาหรือรับผิดชอบในเรื่องความเป็นความตายของพระศาสนา ศาสนาจะเสื่อมหรือเจริญจึงขึ้นอยู่กับพระสงฆ์เป็นสำคัญ

ภูมิพันนา (2532, หน้า 7) กล่าวว่าพระธรรมวินัย เป็นพุทธบัญญัติที่สะท้อนถึงเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนาในเรื่องที่เกี่ยวกับศีลวัตร ซึ่งหมายถึงกิจและหน้าที่ที่พระสงฆ์พึงปฏิบัติให้ถูกต้อง

ตามธรรมวินัย ได้แก่ คำสอนและหลักในระดับศีล เพราะศีลเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ และเป็นพื้นฐานอันจะนำไปสู่เป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนา

ในยุคที่โลกมีความเจริญก้าวหน้าด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการสื่อสารและรับรู้ข่าวสารดำเนินไปอย่างรวดเร็ว ข่าวคราวของคณะสงฆ์ที่เคยถูกปิดบังก็ถูกนำมาเสนอต่อสาธารณชนมากขึ้น แต่คงไม่มีใครปฏิเสธว่าข่าวในวงการคณะสงฆ์ที่ประชาชนรับรู้ได้จากสื่อมวลชนส่วนมากเป็นข่าวของพระสงฆ์ในมุขมณฑลมากกว่ามุขมณฑล เมื่อประชาชนรับรู้ข่าวในมุขมณฑลมากจนเกินไป ก็เริ่มมองพระสงฆ์และคณะสงฆ์ในทางลบมากขึ้น ๆ ตามลำดับ ทำให้ความรู้สึกไม่ดีที่เก็บไว้นานปรากฏออกมาในรูปแบบต่าง ๆ อย่างไม่มีสิ่งใดที่จะยับยั้งได้ (จรรยา สุทธิญาโณ, 2539 หน้า 2)

หากมองสถานการณ์คณะสงฆ์ตามหลักอริยสัจสี่ ก็จะพบว่าสาเหตุที่แท้จริงที่ทำให้ภาพพจน์ของคณะสงฆ์ไทยและพระพุทธศาสนาต้องมัวหมอง ก็คือพระภิกษุสงฆ์กระทำผิดพระธรรมวินัยหรือพระภิกษุสงฆ์ล่วงละเมิดพระธรรมวินัย เรื่องที่จะต้องกำหนดให้ชัดเจนต่อไปก็คือ เป้าหมายของการแก้ปัญหาที่ทุกคนต้องวางร่วมกันก็คือ พระสงฆ์ไทยจะต้องไม่ล่วงละเมิดพระธรรมวินัยอย่างร้ายแรงอีกต่อไป เมื่อพระสงฆ์ตั้งมั่นอยู่ในพระธรรมวินัยเป็นอย่างดีแล้วความไว้วางใจและแรงศรัทธาก็จะกลับมาสู่คณะสงฆ์ไทยดังที่เคยเป็นมาแต่อดีต (จรรยา สุทธิญาโณ, อ่างแล้ว, หน้า 4-5)

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต) (2542, หน้า 12) กล่าวว่า กระแสเรียกร้องให้มีการปรับปรุงการปกครองคณะสงฆ์เกิดขึ้นมานานแล้ว บางคราวก็ดูจาง ๆ บางครั้งก็ดูหนาแน่นจริงจัง สลับสับเปลี่ยนกัน ต่อมาก็เงียบเชียบไป เรียกว่ามีลักษณะเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป คาดคิดว่าภาวการณ์แบบนี้อยู่กับสังคมพุทธเรามาประมาณสัก 20 ปีเศษ อย่างน้อย ๆ ก็เริ่มแต่คณะยุวสงฆ์เรียกร้องความเป็นธรรมให้พระพินลธรรม ปี พ.ศ. 2518 การเรียกร้องให้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการปกครองสงฆ์มาดังขึ้นอีกก็ตอนเกิดกรณี อดีตพระยันตระ อมโร แต่ไม่เด่นนักเพิ่งจะมาเด่นที่สุด ชัดเจนที่สุด ก็เมื่อเกิดกรณีวัดพระธรรมกาย คลองสาม ปทุมธานี นักปราชญ์ผู้รู้ทางพระพุทธศาสนา และเป็นหลักชัยของบ้านเมืองนี้ไม่ว่า พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ประเวศ วะสี เสฐียรพงษ์ วรรณปก ฯลฯ ต่างก็เปิดไฟเขียวตลอดว่าถึงเวลาแล้ว

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) (อ่างแล้ว, หน้า 5-6) กล่าวว่าชาวพุทธทุกคนจะต้องมีความรู้สึกว่าคุณมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของพระพุทธศาสนา เนื่องจากพระพุทธศาสนาเป็นสมบัติร่วม

กัน พุทธบริษัททุกคนจะต้องไม่มองเห็นตนเองเป็นคนนอก และเข้าใจผิดว่าพระภิกษุเป็นตัวแทนพระพุทธรูปหรือเป็นเจ้าของพระพุทธรูป ยิ่งภิกษุที่ประพฤติวิปริตจากพระธรรมวินัย หรือทำพระธรรมวินัยให้วิปริตด้วยแล้วยังไม่มีสิทธิ์เป็นเจ้าของพระพุทธรูปได้เลย เพราะถ้าเขามองเห็นพระพุทธรูปเป็นสมบัติที่มีค่าของเขาแล้ว เขาจะต้องไม่ทำกับพระพุทธรูปอย่างนั้น เขาเป็นคนร้ายที่ลักลอบทำลายทรัพย์สินสมบัติของชาวพุทธต่างหาก ชาวพุทธจะต้องมองว่าคนทั้งสองพวกนั้น เป็นคนร้ายที่แอบแฝงเข้ามาทำลายสมบัติส่วนรวมของชาวพุทธทุกคน ชาวพุทธจะต้องไม่ยกสมบัติคือพระพุทธรูปให้แก่คนร้ายเหล่านั้นไปเสีย แต่ต้องช่วยกันป้องกันแก้ไข จับไล่คนร้ายเหล่านั้นออกไป

พระธรรมปิฎก (ประยูร ปยุตโต) (2539, หน้า 26) กล่าวว่า พระทำความผิดไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องของตัวเอง แต่เป็นเรื่องของหมู่คณะ ท่านต้องถูกสงฆ์พิจารณาความผิด ท่านจะต้องถูกลงโทษหรือทำการชดใช้ตามหลักพระวินัยที่เป็นพุทธบัญญัติ นี่เป็นเรื่องของชุมชนหรือเรื่องของสังคม นี่คือนิยาม การปฏิรูปพุทธศาสนาโดยเฉพาะการปรับเปลี่ยนโครงสร้างคณะสงฆ์นั้น เกิดขึ้นและสำเร็จได้ยากมากจากภายในคณะสงฆ์เอง จำเป็นต้องอาศัยแรงผลักดันและหนุนช่วยจากสังฆมตราบไต่ที่สังคมยังอ่อนแอ ไม่มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในพุทธศาสนา ไม่ใส่ใจในกิจส่วนรวม อีกทั้งยังอยู่ภายใต้อิทธิพลของบริโภคนิยม ก็ยากที่จะหวังการสนับสนุนจากสังคมเพื่อให้การปฏิรูปพุทธศาสนาเป็นจริงได้

ด้วยเหตุนี้ภารกิจในการปฏิรูปพุทธศาสนาจึงมีภารกิจในการปฏิรูปสังคมพ่วงมาควบคู่กัน เป็นภารกิจซ้อนที่จะละเลยอันใดอันหนึ่งไม่ได้ ข้อนี้หมายความว่า สำหรับผู้ที่ต้องการปฏิรูปสังคมให้มีความเข้มแข็งโดยเฉพาะขบวนการประชาสังคมที่กำลังเติบโตใหญ่อยู่ในปัจจุบันจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้ความสำคัญกับการปฏิรูปพุทธศาสนาด้วย (ไพศาล วิสาโล, 2542, หน้า 131)

จากสภาพปัจจุบันที่มีกระแสการวิพากษ์วิจารณ์เรื่องการประพฤติผิดพระวินัยของสงฆ์ออกไปในวงกว้าง การนำเสนอข่าวภาพลบเกี่ยวกับพระสงฆ์ในทางสื่อสารมวลชนทุกแขนง ทำให้เกิดความเสียหายต่อภาพลักษณ์ของพระสงฆ์โดยรวม เพื่อให้ได้ทราบความจริงเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางสังคมดังกล่าว ผู้ศึกษาจึงสนใจที่จะศึกษาถึงการประพฤติไม่สอดคล้องพระวินัยของพระสงฆ์ที่ปรากฏอยู่ในสังคม มองในด้านมิติทางสังคม โดยศึกษาถึงลักษณะการประพฤติละเมิดพระวินัยในกรณีต่าง ๆ นับตั้งแต่การละเมิดพระวินัยที่เป็นอาบัติเล็กน้อย การละเมิดที่จัดเป็นโลกวัชระ (สังคม

ติเตียน) การละเมิดพระวินัยที่ผิดพระวินัยตามพุทธบัญญัติแต่สังคมนุโลมว่าไม่ผิด ไปจนถึงการละเมิดข้อพระวินัยที่จัดว่าร้ายแรง/ไม่ร้ายแรง จัดแบ่งกลุ่มพระสงฆ์เป็นกลุ่ม ๆ ตั้งแต่พระสงฆ์ระดับเจ้าอาวาส และพระสงฆ์-สามเณรคู่กวัด พระสงฆ์กลุ่มบวชใหม่ กลุ่มอายุพรรษามาก ศึกษาดูว่าเรื่องต่าง ๆ เกิดขึ้นมากหรือเกิดขึ้นน้อย เกิดขึ้นเป็นปกติหรือไม่ปกติ เกิดขึ้นกับพระกลุ่มไหน ศึกษาถึง เงื่อนไข ปัจจัย กลไกต่าง ๆ ที่ทำให้พระสงฆ์ประพฤติผิดพระวินัยนั้น ส่วนหนึ่งมีปัญหาเรื่องการขัดเขตทางสังคม มีปัญหาเรื่องการควบคุมทางสังคม มีปัญหาเรื่องระบบอุปถัมภ์ ทำให้พระบางรูปก็ใช้เส้นสาย แน่นนอนย่อมมีปัญหาเรื่องของการพฤติกรรมเบี่ยงเบน ทรรคนะคนในฝ่ายพระสงฆ์/ฆราวาสให้ความหมายอย่างไรต่อสิ่งเหล่านี้

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาลักษณะ ประเภท ความถี่ และความรุนแรงในการละเมิดพระวินัยของพระสงฆ์
2. เพื่อศึกษาเงื่อนไข ปัจจัย และกลไกที่มีผลต่อการละเมิดพระวินัยของพระสงฆ์

ประโยชน์ที่จะได้รับการศึกษา

1. ได้ทราบขอบเขต ลักษณะ ประเภท ความถี่ และความรุนแรงของการละเมิดพระวินัยของพระสงฆ์
2. ได้เข้าใจถึงเงื่อนไข ปัจจัย และกลไกที่เป็นตัวเหตุที่ทำให้เกิดการละเมิดพระวินัยของพระสงฆ์
3. ผลการศึกษาน่าจะเป็นแนวทางในการให้สังคมได้รับทราบและเข้าใจความเป็นจริงของสังคมและพระสงฆ์ไปในทิศทางที่ดีขึ้น
4. ผลในการวิจัยไม่ได้เป็นหลักฐานเพื่อระบุว่า พระรูปใดผิด พระรูปใดควรจะได้รับ การดำเนิน แต่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจการกระทำเหล่านั้นได้เป็นภาพกว้างขึ้นว่าการกระทำผิดประเภทไหนมีมาก การกระทำผิดกลุ่มไหนมีมาก เพื่อการควบคุมให้การประพฤติให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย ตามทำนองคลองธรรมมากยิ่งขึ้น

5. ผลการศึกษาทำให้เราเข้าใจสังคมตามความเป็นจริงและยอมรับปัญหาความเป็นจริงที่เกิดขึ้น เราก็สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ แต่ถ้าเราไม่ยอมรับความเป็นจริง ทำเป็นปิดหูปิดตาไม่ใส่ใจกับสิ่งเหล่านั้นทำเป็นไม่รู้ไม่เห็นอะไร ในที่สุดปัญหาก็เกิดมากยิ่งขึ้นมันก็แก้ปัญหาอะไรไม่ได้

นิยามศัพท์เฉพาะ

พระสงฆ์ หมายถึง ผู้ที่เข้ามาบวชเป็นพระภิกษุในพุทธศาสนา ถ้อยศีล 227 ข้อ เป็นผู้ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า

การละเมิดพระวินัย หมายถึง

(1) การกระทำผิดในพระวินัยที่พระพุทธเจ้าบัญญัติห้ามไว้ เช่น ปาราชิกสิกขาบทที่ 4 ห้ามมิให้ภิกษุอวดอุตตริมนุสสธรรม ถ้าภิกษุใดละเมิดข้อห้ามนี้จะต้องโทษสถานหนัก คือขาดจากความเป็นภิกษุ และข้อนุญาตให้ภิกษุต้องประพฤติปฏิบัติตาม เช่น กำหนดให้ภิกษุต้องลงทำอุโบสถทุกวันจันทร์เพ็ญ (ขึ้น 15 ค่ำ) และวันจันทร์ดับ(แรม 15 ค่ำหรือแรม 14 ค่ำ เมื่อเดือนขาด)โดยมีเจตนา ทั้งทางกาย วาจา ใจ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

(2) การไม่ประพฤติตามวินัยที่สังคมยึดถือปฏิบัติในท้องถิ่นนั้น ๆ หรือเรียกว่า บรรทัดฐานทางสังคม จารีต ประเพณี ฯลฯ

ลักษณะ หมายถึง ลักษณะของพระวินัย พระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้จำนวน 21,000 พระธรรมขันธ์ แบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ

ก. ลักษณะของพระวินัยที่เป็นข้อห้าม คือห้ามมิให้ภิกษุประพฤติปฏิบัติเช่นนั้น ถ้าภิกษุใดฝ่าฝืนกระทำลงไป ถือว่ามีความผิด และจะต้องถูกลงโทษ ตามที่บัญญัติไว้ในพระวินัย เช่น ปาราชิกสิกขาบทข้อที่ 1 ห้ามมิให้ภิกษุเสพเมถุน เป็นต้น

ข. ลักษณะของพระวินัยที่เป็นข้ออนุญาต คือบัญญัติข้ออนุญาตหรือสั่งให้ภิกษุต้องประพฤติปฏิบัติ ถ้าภิกษุใดไม่ทำตามถือว่ามีความผิด และจะต้องถูกลงโทษ ตามที่บัญญัติไว้ในพระวินัย เช่น บัญญัติให้ภิกษุต้องจำพรรษาระยะเวลา 3 เดือนตลอดฤดูฝน เมื่อถึงฤดูกาลนี้ภิกษุต้องกล่าวคำอธิฐานอยู่จำพรรษา ณ อาวาสแห่งใดแห่งหนึ่งเพียงแห่งเดียว จะเที่ยวจาริกไปตามที่

ต่าง ๆ ไม่ได้ ถ้ากรณีจำเป็นจริง ๆ ก็ไปได้ไม่เกิน 7 วัน ถ้าเกินกว่านั้นถือว่าพรรยาขาด มีความผิด ไม่ได้อันติสงส์จากการเข้าพรรยา และต้องปรับอาบัติตามที่บัญญัติไว้ในพระวินัย เป็นต้น

ประเภท หมายถึง จัดตามประเภทของพระวินัย กล่าวคือ การจัดอาบัติเป็นหมวดหมู่ ตั้งแต่ประเภทอาบัติปาราชิก ประเภทอาบัติสังฆาติเสส ประเภทอนิยต นิสสัยกียปาจิตติย ประเภทอาบัติปาจิตติย ปาฏิเทศนียะ ประเภทเสขียวัตถ จนถึง ประเภทโลกวัชชะ(โลกติเตียน สังคมติเตียน)

ความถี่ หมายถึง พฤติกรรมการละเมิดพระวินัยข้อไหนที่เกิดขึ้นบ่อย จนเห็นเป็นเรื่องปกติเป็นอาจิม หรือพฤติกรรมที่ละเมิดที่ไม่บ่อย ไม่เป็นไปตามปกติ นาน ๆ เกิดขึ้นครั้งหนึ่ง

ความรุนแรง หมายถึง ความรุนแรงตามความเข้าใจของสังคม การตีความของสังคม กระแสสังคม เช่น การดื่มสุรา เป็นการผิดอาบัติปาจิตติย แต่สังคมบางแห่งว่าผิดมากไม่สามารถยอมรับได้ หรือการช้อนทำยรมอเตอร์ไซค์ ไม่มีในพระวินัย แต่เป็นโลกวัชชะ สังคมดำเนินติเตียน ความรุนแรงอยู่ที่สังคมแต่ละแห่งให้ความหมายและการยอมรับ บางแห่งว่ารุนแรงมากรับไม่ได้ บางแห่งมีความรู้สึกเฉย ๆ เป็นต้น

เขตปกครองสงฆ์ระดับอำเภอหมายถึง การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ที่จัดแบ่งเขตปกครองตั้งแต่ ภาค จังหวัด อำเภอ และตำบล ในที่นี้กำหนดการปกครองตั้งแต่ระดับเจ้าคณะอำเภอ ตำบล ลงมาถึงระดับเจ้าอาวาสหรือวัด

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษารั้งนี้ผู้ดำเนินการศึกษาวิจัยได้จำกัดขอบเขตของการศึกษาวิจัยไว้ดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ศึกษาวิจัย ในเขตชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท เขตภาคเหนือตอนบนแห่งหนึ่ง ซึ่งมีเหตุผลในการคัดเลือกพื้นที่ทำการศึกษาวิจัยได้อาศัยเกณฑ์การเลือกครั้งนี้

1.1 เป็นชุมชนที่เคยปรากฏเหตุการณ์เรื่องการประพตติละเมิดพระวินัยของพระสงฆ์ และถูกตรวจสอบจากชาวบ้านมาแล้ว

1.2 เป็นชุมชนที่ไม่ห่างไกลจากตัวในเมืองมาก

1.3 เป็นชุมชนที่มีพระสงฆ์ตั้งแต่ 100 รูปขึ้นไป

จากเกณฑ์ที่กล่าวไว้ข้างต้นผู้วิจัยได้เลือกเขตปกครองสงฆ์อำเภอหนึ่งในจังหวัด
เชียงใหม่เป็นพื้นที่ทำการศึกษาวิจัยครั้งนี้

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

2.1 ศึกษาถึงบริบทชุมชน

- ประวัติของชุมชน/ประวัติวัดในชุมชน
- ประเพณีการบวชของคนในชุมชน
- ความเชื่อของคนในชุมชน

2.2 ศึกษาถึงประวัติส่วนตัวของกลุ่มพระสงฆ์

- ฐานะทางครอบครัวก่อนเข้ามาบวช
- การศึกษาก่อน/หลังบวช
- อายุ/พรรษาของการบวช
- จุดมุ่งหมายของการเข้ามาบวชเป็นพระสงฆ์

2.3 ศึกษาถึงลักษณะ ประเภท ความถี่ และความรุนแรงของการละเมิดพระวินัยของ พระสงฆ์

- การกระทำผิดโดยเจตนา (รู้)/ไม่เจตนา (ไม่รู้)
- การกระทำผิดที่เป็นอาจิม/เป็นบางครั้งบางคราว
- การกระทำผิดพระวินัย แต่สังคมมองว่าไม่ผิดพระวินัย
- การกระทำที่ไม่ผิดพระวินัย แต่สังคมมองว่าผิดพระวินัย
- การกระทำผิดที่จัดเป็น โลกวัชชะ (สังคมติเตียน)
- การกระทำผิดที่สังคมไม่รู้

2.4 ศึกษาถึงเงื่อนไข ปัจจัย และกลไกที่ทำให้พระสงฆ์ประพฤติผิดพระวินัย

1) เงื่อนไขปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับส่วนบุคคล

- ลักษณะส่วนตัว(รูป)
- สหธรรมิก(เพื่อน)
- ความเข้าใจในพระวินัย

2) เงื่อนไขปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับสังคม

- ชุมชนหาพระเจ้าพรหมายาก
- พระมาจากในชุมชน/นอกชุมชน
- ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับวัด
- สังคม-วัฒนธรรม
- การควบคุมทางสังคมของชุมชน

3) เงื่อนไขปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับบุคคลสมัย

- อิทธิพลของสื่อ
- สังคมบริโภคนิยม

4) เงื่อนไขปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับองค์กรสงฆ์

- สมณศักดิ์/ฐานะ/ตำแหน่ง
- การปลงอาบัติ
- โครงสร้างการปกครองสงฆ์
- การอบรมสั่งสอน